

ÖVLAD TƏRBİYƏSİNDƏ DİQQƏT EDİLMƏSİ GƏRƏKƏN ƏSASLAR

Müəllif:

Abdur-Razzaq ibn abd əl-Muhsin əl-Abbad əl-
Bədr

(Allah hər ikisini qorusun)

Risaləni tərcümə etdi:

Mansur Cəlil

Bakı 2020

Həmd Aləmlərin Rəbbi olan Allaha məxsusdur. Onun (Allahın) sənəsi və salamu qulu, Rəsulu, xəlili Peyğəmbərimiz Muhəmmədin, onun əhli beytinin və bütün səhabələrinin üzərinə olsun. Sonra isə;

Həqiqətən də bəndənin öz həyatında diqqət etməli olduğu, əhəmiyyəti böyük vaciblərdən və əzəmətli əmanətlərdən biri də **övladlarıdır**. İnsan onların tərbiyələri, ədəbləri, onlara nəsihətləri və düzgün istiqamətə yönəltmələri üçün çalışmalıdır. Həqiqətən də övladlar Uca Allahın ona baxılmasını və qorunmasını əmr etdiyi böyük əmanətlərdən sayılır. Necə ki Uca Allah möminlərin vəsflərini xatırladarkən buyurmuşdur: **“Onlar öz əmanətlərini və əhdlərini qoruyarlar”** (əl-Muminun, 8; əl-Məaric, 32). Həmçinin buyurmuşdur: **“Ey iman gətirənlər! Allaha və Rasula, həmçinin bildiyiniz halda əmanətlərə xəyanət etməyin”**. (əl-Ənfal, 27). Nöqsanlardan Uca olan Allah bu böyük neməti atalara bəxş etmiş və buyurmuşdur: **“Yerlərin və göylərin mülkü Allahındır. O, istədiyini yaradır, istədiyinə qız, istədiyinə oğlan bəxş edir”**. (əş-Şura, 49).

Həqiqətən də Allah, atalara bu əmanəti vermişdir. Onlara bəzi haqlar və əmrlər vacib etmiş, övlad əmanətini onlar üçün imtahan etmişdir. Əgər onlar öz övladlarına Allahın əmr ediyi kimi yönəlsələr, onlara Allah qatında böyük bir mükafat və çoxlu savab vardır. Yox əgər ona övlad əmanətinə fikir verməslər, o zaman səhlənkarlıqları dərəcəsinə özlərini cəzaya atmış olacaqlar. Uca Allah buyurur: **“Ey iman gətirənlər! Özünüzü və əhlinizi yanacaq daşlar və insanlar olan oddan qoruyun! (O od ki,) üzərində əzəmətli mələklər vardır...”** (ət-Təhrim, 6). Bu ayə övladlara baxmağın vacibliyi, onların tərbiyəsi və onlar üzərində diqqətli olmağın dəlili olan əsas ayədir. Rəşidi Xəlifələrdən olan Əli ibn Əbu Talib ؑ bu ayənin açıqlamasında demişdir: “Onları öyrədin və ədəblədirin!” (ət-Tabəri “Cəmiul-Bəyən” 23/103). Bu məsələnin ciddiliyi və atalar üzərində vacib hökm olması barədə Allah Elçisindən ﷺ də səhih hədis rəvayət edilmişdir. Allah Elçisi ﷺ buyurur: “Hər biriniz himayəçisiniz və hər biriniz himayəsində olanlara cavabdehdir. Əmir himayədardır və o, öz rəiyyətinə cavabdehdir.

Kişi öz ailəsinin hamisidir və o, öz himayəsində olanlara cavabdehdir. Qadın ərinin evinə nəzarət edəndir və o, öz nəzarətində olanlara cavabdehdir. Xidmətçi ağasının malına nəzarət edəndir və o, buna cavabdehdir. Hər biriniz himayəçisiniz və hər biriniz himayəsində olanlara cavabdehdir".¹ Allah Elçisinin ﷺ "cavabdehdir" sözü - Qiyamət günü qulun Allah qarşısında durduqda bu əmanətlər haqda (Allahın) ondan soruşacağını xatırlatmaqdır. Hətta elm əhlindən bəziləri demişlər: "Həqiqətən də Allah Qiyamət günü övladdan atası haqda soruşmazdan əvvəl atadan öz övladı haqda soruşacaq. Çünki atanın övladı üzərində haqqı olduğu kimi, övladın da atası üzərində haqqı var".² İbn Ömər رضي الله عنه buyurmuşdur: "Övladını ədəbləndir! Həqiqətən də sən övladın barəsində soruşulacaqsan - onu necə ədəbləndirdin, ona nə öyrətdin...".³ Həqiqətən övladdan valideynə yaxşılığı və təcəlliyyəni barəsində soruşulacaq.

¹ əl-Buxari, 4789, 5188.

² İbn əl-Qeyyim "Tuhfətul-Məvdud bi-Əhkəmil-Məvlud" 229.

³ əl-Beyhəqi "Sunənul-Kubra" 5301.

Nöqsanlardan Uca Allah övladlara atalarına yaxşılığı və onlara yaxşı baxmağın vacibliyini tövsiyyə edərək buyurmuşdur: **“Biz insana valideyninə qarşı yaxşı olmağı əmr etdik”** (əl-Əhqaf, 15). Həmçinin atalara da övladlarının tərbiyə və ədəbində yaxşı olmağı tövsiyyə etmişdir. Uca Allah buyurur: **“Allah sizə övladlarınıza yaxşı baxmağı əmr edir”** (ən-Nisa, 11). Artıq səxavətli olan Peyğəmbərimiz ﷺ bizə valideynin övlad üzərində çox güclü təsirinə olduğunu xəbər vermişdir. Nəinki əxlaqlarında və xasiyyətlərində, hətta əqidələrində və dinlərində təsirləri var. Allah Elçisi ﷺ buyurur: **“Hər bir körpə fitrəti üzərində (tövhidə meyilli olaraq) doğulur. Sonra ata-anası onu ya yəhudi, ya xristian, ya da məcusi edir. Beləcə, heyvanlar da gözəl biçimdə yaranır. Heç sən onların arasında qulağı kəsik bir heyvan görürsənmi?!”**⁴ Bu, yaxşı və bilinən bir misaldır. Həqiqətən də bilindiyi, heyvanlar adətən salamat, eyibdən uzaq heyvanlar doğurlar. Onda nə bir eyib, nə də əlində, qulağında və ayağında qırıqlıq

⁴ əl-Buxari, 1296, 1385; Muslim, 4803, 6928.

görmürsən. Bu şeylər, onun sahibi və ya baxanı tərəfindən baş verir - ya ona fikir vermir, ya da özü edir. Uşaq da belədir. O, fitrət üzərində doğulur. Əgər yalanı, aldatmağı, fəsadı, azgınlığı və ya başqa pis şeyləri öyrənərsə, onda o, Ya pis tərbiyə, ya ona fikir verilməmək, ya da kənardan pis dostların, yaxud da başqa xətalərin səbəbi ilə fitrətindən çıxmış sayılır. Bu əmanətin əzəmətliliyini nəzərə alaraq, burada bəzi əsasları xatırlatmaq istəyirəm. O əsaslar ki, bu uca mətləbin və uca məqsədin hasil olması üçün hər bir ataya bununla maraqlanması lazımdır.

Əməlisaleh həyat yoldaşı seçmək

Övladların tərbiyəsi üçün vacib əsaslardan biri əməlisaleh həyat yoldaşı seçməkdir. Bu da insanın övladı olmazdan əvvəl olur. Sənə vacib olan doğruluq, əməlisalehlik və təqva üzərində tanınan həyat yoldaşı seçməyə çalışmaqdır. Çünki qadın, sənə övladlarının tərbiyəsində, ədəbində və əməlisaleh böyüməsində köməkçi olacaqdır. Hətta fərz etsək, əməlisaleh həyat yoldaşı sənə övladların tərbiyəsində kömək

olmasa belə, sözsüz ki, əməlisaleh qadının övladlarının dininə və əxlaqına zərəri olmayacaq. Buna görə də səxavətli olan Peyğəmbərimizdən ﷺ qadını seçəndə dindar olanını seçmək rəvayət edilmişdir: “Dörd şeyə görə qadınla evlənməyə dəyər: var-dövlətinə görə, əsil-nəsəbinə görə, gözəlliyinə görə və bir də dininə görə. Çalış dindar olanı seçsən, yoxsa yazıq olarsan”⁵

Dua etmək

Mühüm olan səbəblərdən biri də övlad üçün dua etməkdir. Bu dua, övladlar olmazdan əvvəl də, sonra da edilməlidir. Valideyn Allahdan əməlisaleh zürriyyət (övlad) istəməlidir. Övladları olduqdan sonra da onlar üçün dua etməlidirlər ki, Allah onları doğru yolda, dini üzərində saleh və sabit olanlardan etsin və peyğəmbərləri özünə örnək götürsün. Necə ki, Uca Allah bizə Öz Xəlili (dostu) İbrahimin ﷺ duasını bildirmişdir: **“Mənə əməlisalehlərdən olan övlad bəxş et!”** (əS-Saffət, 100). Həmçinin

⁵ əl-Buxari, 4700, 5090.

buyurmuşdur:

“Ey Rəbbim! Məni də, nəslimdən olanları da namaz qılan et!...” (İbrahim, 40). Həmçinin Zəkəriyyə ﷺ duasında demişdir: **“Elə oradaca Zəkəriyyə Rəbbinə dua edib dedi: “Ey Rəbbim! Öz tərəfindən mənə pak bir nəsil bəxş et! Şübhəsiz ki, Sən duaları eşidənsən”** (Ali-İmran, 38). Həmçinin Allahın tərifi - ər-Rahmənin (xas) qulları belə deyərlər: **“Ey Rəbbimiz! Bizə gözümüzün aydınlığı olan zövcələr və övladlar bəxş et və bizi müttəqilərə imam et!”** (Furqan, 74). Valideynin övladı üçün etdiyi duanın qəbul olunan dualardan etməsi Allahın nemətindən və lütfündəndir. O dua cavabsız qalmır. Necə ki Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğu sabit olmuşdur: **“Üç duanın qəbul olunmasına şübhə yoxdur; atanın, müsafirin və məzlumun duası”**.⁶ Burada vurğulanması mühüm olan məsələlərdən biri də odur ki, valideynlər övladlarının əleyhinə dua etməkdən çəkinsinlər, övladlarına bəd dua etməkdən uzaq olsunlar. Xüsusən də qəzəbli

⁶ Əbu Davud, 1536, 1538; ət-Tirmizi, 3448. əl-Albani həsən olduğunu bildirmişdir.

halda olarkən övladlarına bəd dua etməyə tələsməsinlər. Duaları qəbul olunar, sonra isə şiddətli şəkildə peşman olarlar. Allah Elçisi ﷺ bizi bu şeydən çəkirmiş və belə buyurmuşdur: “Özünüzə bəd dua etməyin! Övladlarınıza bəd dua etməyin! Mallarınıza bəd dua etməyin! Elə bir saata müvafiq ola bilərsiniz ki, o vaxt Allahdan istəlinir və (o saatda da) duanız qəbul olunar”.⁷ Uca Allah buyurur: **“İnsan özünə xeyir dilədiyi kimi, şər də diləyir. Doğrusu, insan tələsəndir”** (əl-İsra, 11). Qatədə ﷺ buyurur: “(İnsan) malına bəd dua edir, malını və övladını lənətləyir. Əgər Allah onun duasını qəbul etsə, onu həlak edər”.⁸ Böyük alim Abdur-Rahmən əs-Səədi ﷺ buyurur: “İnsanın qəzəbləniyi halda özünə, övladına və malına bəd dua etməsi cahilliyindən və tələskənliyindəndir. Xeyir istəməkdə tələsdiyi kimi, bu duada da tələskənlik edir”.⁹

⁷ Muslim, 3009, 5328, 7705.

⁸ ət-Tabəri “Cəmiul-Bəyən” 14/513.

⁹ Teysirul-Kərimul-Mənnən, 404.

Gözəl adlar seçmək

Övladın tərbiyəsinə kömək edən amillərdən biri də, valideynin övladı Allaha bağlayan gözəl adlar seçməsidir. Məsələn, Abdullah, Abdur-Rahmən, Muhamməd, Saleh və s. övladı əməlisaleh olmağa bağlayan adlar. Bu adlara görə övlad təriflənir. Bu adların da çox vaxt təsiri olur, necə deyərlər: “Hər kəsin öz adından bir payı vardır”. Allahın Peyğəmbərindən ﷺ səhih gələn rəvayətdə belə deyilmişdir: “Allaha ən sevimli olan adlarınız: Abdullah və Abdur-Rahməndir”.¹⁰ Yaxşı olardı ki, valideyn övlada adının mənasını desin və Allaha sevimli tərəfini izah etsin. Məsələn, əgər adı Abdullaqdırsa, ona desin: “Səni yaradan və sənə çoxlu nemətlər verən Allahın qulusan. Bu şeylər sənin Ona şükür və itaət etməni gərəkdir” və s. buna bənzər sözlər...

¹⁰ Muslim, 2132, 3975, 5709.

Ədalətli olmaq

Övladların tərbiyəsində əzəmətli səbəblərdən biri də, onların arasında ədalətli olmaq, həddi aşmaqdan, şiddətdən və zülmədən uzaq olmaqdır. Əgər ata övladları arasında ədalətli olmasa, bu, onlar arasında ədavət, həsəd və düşmənçilik yaradacaq. Yox əgər onlar arasında ədalətli olmağa çalışsa, bu, onlarda ataya qarşı sevgilərinin, məhəbbətlərinin və yaxşılıqlarının olması üçün böyük səbəb olacaq. Səhih Buxaridə rəvayət edilir ki, Nomən ibn Bəşir رضي الله عنه minbərdə ikən demişdir: “(Bir dəfə) atam mənə bir hədiyyə verdi. Lakin (anam) Amra bint Rəvaha (ona): “Sən Peyğəmbəri ﷺ şahidlik etməyə çağırmaıncə mən buna razılıq verən deyiləm”- dedi. Onda atam Peyğəmbərin ﷺ yanına gəlib dedi: “Mən Amra bint Rəvahadan olan oğluma hədiyyə verdim. Lakin (yoldaşım) məndən səni buna şahid tutmağımı istədi, ya Rəsulullah.” Peyğəmbər ﷺ soruşdu: “O biri övladlarına da bu cür hədiyyə verdinmi?” (Atam): “Xeyr!”- deyə cavab verdi. Onda Peyğəmbər ﷺ buyurdu: “Allahdan qorxun və övladlarınıza (olan münə-

sibətdə) ədalətli olun!” Bundan sonra (atam) qayıdıb hədiyyəsini geri götürdü”.¹¹ Başqa rəvayətdə gəlmişdir ki: “Zülm üzərində şahidlik etmərəm”.¹² Muslimin rəvayətində isə, Allahın Peyğəmbəri ﷺ ona belə demişdir: “İstəmirsənmi hamısı sənə yaxşıqda eyni olsunlar?” O: “Bəli” deyərək cavab verdi. Allah Elçisi ﷺ də ona dedi: “Elə isə yox”.¹³ Bu kimi şeylər (yəni ədalətli olmaq) övladlar arasında şiddət və zülmədən çəkindirir. Əksi baş verdikdə isə valideynin üzünə ağ olmağa və onlara yaxşılıqlar olunmamasına gətirib çıxarır.

Mülayim və rəhimli olmaq

Övladların tərbiyəsində olan əsaslardan biri də, onlara qarşı mülayim olmaq və onlara lütf (mərhəmət) etməkdir. Onlarla rəhimli şəkildə rəftar etmək, şiddətdən, kobudluqdan və soyuq münasibətdən uzaq durmaq lazımdır. Allah Elçisi ﷺ buyurur: “Hansı işdə mülayimlik olarsa

¹¹ əl-Buxari, 2398, 2587.

¹² əl-Buxari, 2456, 2650.

¹³ Muslim, 1623, 3059, 4272.

onu gözəlləşdirər, hansı işdə mülayimlik olmazsa onu korlayar”.¹⁴ Bu mülayimlik və rəhmət uşağın balacalıq vaxtlarından olmalıdır. Hər zaman onlarla bu cür davranılmalıdır. Çünki bu, övladların atalarına yaxınlaşmasına və onları sevməsinə səbəbdir. Bu yaxınlığın səbəbilə övladların xeyrə yönəlməsi və onlara nəsihət etmək asanlaşır. Həmçinin bu nəsihətin qəbul olunmasına səbəb olur. Sünnədə bu əsaslar haqda dəlillər Allah Peyğəmbərindən ﷺ sabit olmuşdur: Əbu Hureyra ﷺ buyurur: “Allah Elçisi ﷺ Əlinin oğlu Həsəni öpdü. Əqra ibn Həbis də onun yanında oturmuşdu. O belə dedi: “Mənim on övladım var, hələ onlardan heç birini öpməmişəm”. Allah Elçisi ﷺ ona tərəf baxıb dedi: “Rəhm etməyən kimsəyə rəhm edilməz”.¹⁵ Rəvayət edilir ki, Aişə رضي الله عنها demişdir: “(Bir dəfə) bir bədəvi Peyğəmbərin ﷺ yanına gəlib dedi: “Siz uşaqlarınızı öpürsünüz?! Amma biz onları öpmürük” Peyğəmbər ﷺ dedi: “Əgər Allah sən

¹⁴ Muslim, 2593, 4697, 6766.

¹⁵ əl-Buxari, 5538, 5997; Muslim, 2318, 4282, 6170.

qəlbindən mərhəmət hissini götürmüşsə, ona mən nə edə bilərəm?"¹⁶

Nəsihət və düzgün yönəltmə

Övladların tərbiyəsi üçün əzəmətli səbəblərdən biri də, nəsihətdə və düzgün yönəltmədə - xüsusən də böyük məsələlərdə və gözəl əxlaqda davamiyyətli olmaqdır. Onlara dinlərini - əqidəni öyrətməkdən başlamaq lazımdır. İslamın vacib buyurduğu şeyləri, İslamın əsaslarını və şəriətin əmr etdiyi başqa şeyləri öyrətmək lazımdır. Həmçinin qorxutmaq və çəkəndirmək zamanı böyük günlərdən başlamaq lazımdır və şəriətin qadağan etdiyi başqa şeyləri də demək lazımdır. Bu şeylər nəsihət bölümündə böyük yer tutmalıdır. Bundan sonra isə ata və ana övladlarının halını bu dünyada islah edən başqa məsələlərə diqqət etməlidir, məsələn yemək, geyim və başqa məsələlər... Faydası böyük olan düzgün nəsihətlərdən biri də, Allahın Öz Kitabında

¹⁶ əl-Buxari, 5539, 5998.

“Loğman” surəsində zikr etdiyi, Loğmanın ﷺ öz oğluna verdiyi nəsihətdir ki, ilk olaraq o, nəsihətinə Allahın təkliyindən başlamışdır. İkinci olaraq valideynlərə yaxşı baxmağı nəsihət etdi və ondan sonra isə Allahın qulları üzərində Hökmdar olmasını bildirdi. Bu nəsihətdə Allahın hər bir əməlimizdə bizi izlədiyini bilməyimizin zəruriliyi var. Sonra oğlunu bədənə edilən ən əzəmətli ibadət olan namaz qılmağa rəğbətləndirmiş, sonda isə nəsihətini gözəl əxlaqı tövsiyə etməklə bitirmişdir. Uca Allah buyurur: “Bir zaman Loğman öz oğluna nəsihət edərək demişdi: **“Oğlum! Allaha şərikin qoşma. Həqiqətən, Allaha şərikin qoşmaq böyük zülmüdür!”** Biz insana ata-anasının qayğısına qalması əmr etdik. Anası onu bətnində gündən-günə zəiflədiyinə baxmayaraq daşımışdır. Onun süddən kəsilməsi isə iki il ərzində olur. Mənə və valideynlərinə şükür et! Axır dönüş Mənədir. Əgər onlar bilmədiyini bir şeyi Mənə şərikin qoşmağın üçün səni məcbur etməyə cəhd göstərsələr, onlara güzəştə getmə! Dünyada onlarla gözəl davran. Mənə üz tutanların yolu ilə get! Sonra isə dönüşünüz Mənə olacaq, Mən

də nə etdikləriniz barədə sizə xəbər verəcəyəm. Loğman dedi: “Oğlum! Gördüyün iş bir xardal dənəsi ağırlığında olsa da, bir qayanın içində, yaxud göylərdə və ya yerin dibində olsa da, Allah onu aşkar edər. Həqiqətən, Allah Lətifdir, Xəbərdardır. Oğlum! Namaz qıl, yaxşı işlər görməyi əmr et, pis işləri qadağan elə. Başına gələn çətinliklərə səbir et. Həqiqətən, bu, əzm tələb edən əməllərdəndir. İnsanlardan təkəbbürlə üz çevirmə, yer üzündə lovğa-lovğa gəzib dolanma. Həqiqətən, Allah heç bir özündən razını, özünü öyəni sevmir. Yerişində həddi gözlə, danışanda səsini alçalt. Çünki ən çirkin səs uzunqulaq səsidir” (Loğman, 13-19). Öncəki misallarda qeyd etdiyimiz kimi bu yolu Peyğəmbərlər və səməlisalehlər tutmuşlar. Uca Alla Peyğəmbəri İbrahim və Yaqub عليه السلام barəsində buyurur: “İbrahim də, Yaqub da, bunu oğullarına vəsiyyəət etdilər: “Ey oğullarım! Həqiqətən, Allah bu dini sizin üçün seçmişdir. Siz də ancaq müsəlman olaraq ölməlisiniz!” Yoxsa siz Yaquba ölüm gəldiyi zaman onun yanında idiniz? O zaman o, öz oğullarına demişdi: “Məndən sonra nəyə ibadət edəcəksiniz?”

niz?" Onlar dedilər: "Sənin İlahına, ataların – İbrahimin, İsmailin və İshaqın İlahı olan Tək İlahı ibadət edəcəyik. Biz yalnız Ona təslim olanlarıq!" (əl-Bəqərə, 132-133). Aləmlərin Rəbbi olan Allah Peyğəmbəri İsmaili ﷺ öz əhlinə namazı əmr etdiyi üçün tərif etmişdir. Uca Allah buyurur: **"O öz ailəsinə namaz qılmağı, zəkat verməyi əmr edirdi"** (Məryəm, 55). Uca Allah Peyğəmbəri Muhəmmədə ﷺ fərz olan namazları qorumaq və öz ailəsinə də onu əmr etməyi vəhy etmiş, onu yerinə yetirməyə rəğbətlandirmişdir. Uca Allah buyurur: **"Ailənə namaz qılmağı əmr et, özün də onu səbirlə yerinə yetir"** (Taha, 132). Övladları nəsihətə və düzgün yönəltməyə daxil olan şeylərdən də biri, atanın övladlarının əxlaqlarını və dinlərini pozan şeylərdən uzaq tutmasıdır. Məsələn, musiqi dinləməkdən, pis kanallardan, haram alətlərdən və s. Həmçinin övladlar ilə haram, lağlağı olan yerlərə getməkdən çəkinmək lazımdır.

Əməlisaleh dost

Həqiqətən də övladların davamiyyətli dostluq etdiyi və oturub-durduğu adamlar övladların tərbiyəsində qorunmalı olan ən əzəmətli məsələdir. Həqiqətən də dost insana təsir edir. Oturuub-durduğu insanlar mütləq adama öz təsirini edir. Allah Elçisi ﷺ dostun dostuna yaxşı və pis təsir barəsində misal çəkərək belə buyurmuşdur: “Yaxşı dostla pis dostun məsəli ətir satanla körük vuranın məsəlinə bənzəyir. Ətir satana gəlincə, ya o sənə ətir bağışlayar, ya sən ondan ətir alarsan, ya da ondan gözəl iy gəldiyini duyarsan. Körük vurana gəldikdə isə, ya o sənin paltarını yandırar, ya da ondan pis iy gəldiyini hiss edərsən”.¹⁷ Həmçinin buyurmuşdur: “İnsan öz dostunun dinindədir. Hər kəs kiminlə dostluq etdiyinə diqqət etsin!”¹⁸ Atalara vacibir ki, övladlarının məktəbdə və başqa yerlərdə kiminlə dostluq etdiyinə, oturub-durduğuna diqqət etsinlər, onları bu məsələdə

¹⁷ əl-Buxari, 5108, 5534; Muslim, 6635.

¹⁸ Əbu Davud, 4833; ət-Tirmizi, 2378; Əhməd, 8417. əl-Albani həsən olduğunu bildirmişdir.

yoxlasınlar. Müasir dövrdə əvvəllər olmayan yeni dostlar və yeni yoldaşlar tapılıb. Bunların da təsiri özündən əvvəlkilərin təsirindən heç də az deyil. Bunlardan: televiziya kanalları, internet, cihazlarda olan sosial şəbəkələr növləri və onların mislində olan şeylər... Övladlar bu cihazları əllərində haraya oldu aparırlar - evdə olduqları və evdən çıxdıqları zaman onların əllərində olur. Əgər bu cihazlar ataların nəzarətində olmasa, o zaman övladların ağıllarına, dinlərinə və əxlaqlarına onun böyük zərəri olar. Neçə-neçə cavan qız və oğlanlar bu şeylərin səbəbilə azmış və böyük pisləklərə və əzəmətli bəlalara meyl etmişlər. O bəlalарın sonunu Allahdan başqa heç kim bilmir.

Gözəl nümunə

Böyük səbəblərdən biri də - atanın övladları üçün gözəl nümunə olmasıdır. Onlara bir xeyir əmr etdikdə, özü həris olmalıdır ki, o işdə birinci olsun. Onları nədənsə çəkindirsə, özü o şeydən ən uzaq duran olmalıdır. Dediği sözlərlə bir tərəfdə, əməli ilə digər tərəfdə olmamalıdır.

Çünkü bununla övladlarında ziddiyyətlər və qarışıqlıqlar yaradır. O şeylər ki, övlada tərki edilməsi deyilir, atalar o şeydə daha birinci olmalıdırlar. Uca Allahın İsrail oğullarını qınadığı bu ayəsi yadıma düşür: **“...İnsanlara yaxşı işlər görməyi əmr edir, özünüzü isə unudursunuz?! Məgər anlamırsınız?!”** (əl-Bəqərə, 44). Həmçinin Allahın Peyğəmbəri Şueyb **ﷺ** demişdir: **“Sizə qadağan buyurduğum şeyləri etməklə sizin əleyhinizə çıxmaq istəmirəm”** (Hud, 88). Həmçinin Uca Allah buyurur: **“Ey iman gətirənlər! Nə üçün siz etmədiyiniz şeyləri danışırsınız?!. Etmədiyiniz şeylərdən danışmağınız Allah yanında böyük nifrətlə qarşılanır”** (əs-Saff, 2-3).

Alimlər insanın halı ilə (əməlləri ilə) təcəllik etməsi, dili ilə təcəllik etməsindən daha üstün olmasını qeyd etmişlər. Bunlar övladların tərbiyəsində kömək edən ümumi əsaslar idi. Müsəlman bilməlidir ki, onun bu əsaslara diqqət etməsi və onları tətbiq etməsi, ona bu tərbiyənin bəhrəsini görəni - istər həyatında olsun, istər də ölümündən sonra insan olmağa kömək edəcək. Həyatına gəlincə - övladı əməlisaleh və ona yaxşı

baxan olacaq. Haqqlarını qoruyacaq və əziyyət verməkdən çəkinəcək. Çünki İslam ona bu tərbiyəni verir, ona bu yaxşılıqları əmr edir və onlara həvəsləndirir. Ölümündən sonra isə - ona dua edəcəkdir. Allah Elçisi ﷺ demişdir: “Adəm övladı öldükdə onun üç əməlindən başqa bütün əməlləri dayanar: davamlı sədəqə, qoyduğu faydalı elm və onun üçün dua eden əməlisaleh övlad”.¹⁹ Vurğulamaq lazımdır ki, övladların tərbiyəsi böyük və əzəmətli məsələdir. Bu şey ilə ciddi məşğul olmaq hər ataya vacibdir, çünki çox övladların fəsada düşmə səbəbi, ataların bu məsələyə ciddi yanaşmamaları və səhlankarlıqlarıdır. Böyük alim İbn əl-Qeyyim رحمه الله buyurur: “Kim övladına faydalı şeyləri öyrətməkdə səhlənkər olarsa, ona qarşı çox böyük bir pislik etmişdir”.

Çox övladların fəsadı ataları tərəfdən olmuş və onların diqqətsizliklərindən meydana gəlmişdir. Bu da dinin fərz və sünnə (müstəhəb) buyurduqlarını öyrətməyi tərk etməkləri səbəbinə görədir. **Burada bilinməli olan mühüm**

¹⁹ Muslim, 1631, 3084, 4310.

bir məsələni atalar daim yadlarında saxlamalıdırlar. Onlar övladlarının tərbiyəsi üçün bu əzəmətli səbəbləri tutmaqla yanaşı, işləri Allaha həvalə etməlidirlər və ona təvəkkül etməlidirlər ki, qəlbləri bu səbəblərə bağlanmasın! Əksinə, işləri Allaha həvalə edib, övladlarının islahında yalnız Ona təvəkkül etsinlər. Allah da bu səbəblərlə övladlarını qorusun, necə ki, saleh qullarını qoruyub. Şeyx İbn əl-Useymin رحمته buyurur: “Elə bir kəsin olduğunu zənn etmirəm ki, övladları üçün Allahdan qorxa və onların düzəlməsi üçün şəriətin qoyduğu yolu tuta, nöqsansız Allah da onun övladlarını doğru yola yönəltməyə”.²⁰

²⁰ İbn əl-Useymin “Fətava Nuru aləd-Dərb” 2/24.

Uca Allah övladlarımızın tərbiyəsində və onların düzgün yola istiqamətlənməsində bizə kömək olsun! Onları islah etsin və açıq-aşkar fitnələrdən qorusun! Onları hidayətə səbəb etsin və azanlardan və azdıranlardan etməsin! Həqiqətən də O, Eşidən və duaları qəbul edəndir. Allahın salamı onun peyğəmbəri Muhəmmədə, ailəsinə və səhabələrinin üzərinə olsun!